

บทที่ ๒

สังสการ

ความหมาย

ในความหมายโดยทั่วไป สังสการ หมายถึง การทำให้สมบูรณ์ การประดับ ตกแต่ง การขัดเกลา ความสะอาดบริสุทธิ์ ฯลฯ^๑ แต่ในความหมายที่ใช้ในสังคม ฮินดูแล้ว สังสการหมายถึง กิจกรรมที่ช่วยให้บรรลุถึงความบริสุทธิ์ ซึ่งทำให้ปัจเจกบุคคล เข้าถึงการพัฒนาขั้นสมบูรณ์ทางด้านบุคลิกภาพ^๒

วรรณคดีพระเวทยุคแรก ๆ ไม่ค่อยพบคำนี้ และใช้ในความหมายของการ ทำให้บริสุทธิ์^๓ ส่วนในศตปดพราหมณะ (ศตปด พราหมณ) ใช้คำสังสการในความหมายการเตรียมหรือการทำให้ของบวงสรวงบริสุทธิ์ เพื่อถวายแก่เทพเจ้าต่าง ๆ^๔

คำสังสการพบมากขึ้นในคัมภีร์สมัยสูตร โดยทั่ว ๆ ไปใช้ในความหมาย ที่เกี่ยวกับการกระทำเพื่อให้บริสุทธิ์ในพิธีบวงสรวง วรรณคดีของลัทธิตันตระเล่มหนึ่ง ชื่อ ตันตระวารคิกะ (ตันทรวารคิก) ให้ความหมายของสังสการว่า เป็นการกระทำ

^๑ Monier Monier Williams, A Sanskrit - English Dictionary, (Delhi : Motilal Banarsidass, 1974), p. 1120.

^๒ L.D. Barnett, Antiquities of India, Calcutta : Punthi Pustak, 1964), p. 15.

^๓ Rg. V. 76.2.

^๔ Śat. Br. 1.1.4.10.

เพื่อก่อให้เกิดความเหมาะสม และให้คำอธิบายต่อไปอีกว่า ความเหมาะสมนั้นมี ๒ ชนิด ซึ่งจะเกิดได้โดยการกำจัดรอยบาปหรือโดยการสร้างคุณสมบัติใหม่ที่บริสุทธิ์ขึ้นมา^๑

ต่อมาในสมัยหลังสังสารมีความหมายกว้างขึ้น แต่ก็สามารถสรุปได้ว่าการกระทำหรือพิธีกรรมใด ๆ ก็ตามที่จะส่งเสริมให้มนุษย์ได้รับความดีงาม ทั้งในแง่รูปธรรมและนามธรรมแล้ว จัดเป็นสังสารได้^๒

จุดประสงค์ของสังสาร

วัตถุประสงค์ของสังสารสามารถแบ่งตามความเชื่อถือ และการปฏิบัติอย่างกว้าง ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ

๑. ความเชื่อถือในเรื่องผีसाง
๒. วัฒนธรรมและศาสนา

๑. ความเชื่อถือในเรื่องผีसाง

นับตั้งแต่สมัยโบราณ มนุษย์มีความเชื่อในเรื่องผีसाงและอิทธิพลที่เหนือความสามารถของมนุษย์ ชาวฮินดูก็เช่นกัน เขาเชื่อว่าชีวิตของเขาถูกห้อมล้อมด้วยอิทธิพลเหนือมนุษย์ ซึ่งมีอิทธิพลกล้าแข็งพอที่จะก่อให้เกิดผลดีหรือผลร้ายได้ อิทธิพลเหล่านี้สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ได้ทุกโอกาส ดังนั้น เขาจึงพยายามกำจัดอิทธิพลที่จะนำผลร้ายมาสู่เขาออกไป และรับอิทธิพลที่สร้างประโยชน์

^๑ Raj Bali Pandey, Hindu Samskāras, (Banars : Bhadaini, 1949), p. 16.

^๒ Ibid.

ให้แก่เขาเอาไว้ เพื่อว่าชีวิตของเขาจะไต่พบแต่ความเจริญมั่งคั่ง โดยปราศจากอุปสรรคภายนอก นอกจากนี้ เขายังขอพรหรือขอความช่วยเหลือจากเทพเจ้าอื่น ๆ ด้วย

ดังนั้น ชาวฮินดูจึงคิดประกอบพิธีสังสการขึ้น เพื่อกำจัดอิทธิพลที่ไม่พึงปรารถนาออกไป และให้กลับมาซึ่งสิ่งที่ตนปรารถนา มีแนวปฏิบัติดังนี้

ก. กำจัดอิทธิพลที่ไม่พึงปรารถนา ชาวฮินดูมีวิธีการกำจัดอิทธิพลชั่วร้าย ด้วยการสวดอ้อนวอนต่อฤๅษีทั้งหลาย เพื่อให้ฤๅษีเหล่านั้นพอใจและไม่ทำอันตรายต่อมนุษย์ หรือใช้วิธีการล่อหลอกให้ฤๅษีเข้าใจผิด เช่น มีการเผาหุ่นแทนผู้ที่กำลังจะตาย ในกรณีที่ ๒ วิธีแรกใช้ไม่ได้ผลก็จะใช้วิธีบังคับหรือขับไล่ตรง ๆ มีการขอความช่วยเหลือจากเทพเจ้าให้ช่วย^๑ และนำวัตถุบางอย่างมาใช้เป็นเครื่องมือช่วยในการกำจัดด้วย เช่น น้ำ ไฟ และไม้ เป็นต้น

ข. การดึงอิทธิพลที่พึงปรารถนามาเป็นของตน ชาวฮินดูเชื่อว่าชีวิตมนุษย์อยู่ในความดูแลของเทพเจ้า ดังนั้นจึงมีการขอร้องให้เทพเจ้าประทานพรให้แก่เขาทุกโอกาสที่ทำพิธีสังสการ และบางครั้งก็อาศัยวัตถุเป็นเครื่องมือช่วยด้วย เช่น การนำกิ่งมะเดื่อ (อุทุมพร) มาคาคที่คอของภรรยาไปพิธีสีมันโตนนยนะ (สีมันโตนนยนะ)

^๑ Pār. Gr. I. 11.2.

Hermann Oldenberg, tr. The Grhya - Sūtras, part I, in The Sacred Books of the East, ed. F. Max Müller (Oxford : Clarendon Press, 1886), 29 : 288.

จะทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์^๑ และนำขวาน หิน และทองคำมาวางไว้ในพิธี
ชาตกรรม (ชาตกรรม) จะทำให้เกิดความเฉลียวฉลาด แข็งแรง และบริสุทธิ์^๒

ค. ความต้องการในเชิงวัตถุ การประกอบพิธีสังสการของชาว
ฮินดูนั้น ยังทำเพื่อเขาจะได้รับสิ่งที่ต้องการด้วย เช่น ปศุสัตว์ ลูกหลาน ชีวิตที่
ยืนยาว ความมั่งคั่ง ทรัพย์สินสมบัติ และความเฉลียวฉลาด ผู้ประกอบพิธีจะสวดอ้อนวอน
ขอต่อเทพเจ้าให้ประทานสิ่งที่เขาปรารถนา^๓

๒. วัฒนธรรมและศาสนา

กรันถึงสมัยสมฤติ นักปราชญ์และนักกฎหมายชาวฮินดูพยายามนำศาสนา
ที่สูงกว่า และทำให้ชีวิตมนุษย์นำเอาหนับถือมาผสมผสานกับความเชื่อในการทำพิธี

^๑ Pār. Gr. I. 15.4 - 6.

Hermann Oldenberg, tr. The Grhya - Sūtras, part I,
in The Sacred Books of the East, 29 : 292.

^๒ Hir. Gr. II. 1.3.2.

Hermann Oldenberg, tr. The Grhya - Sūtras, part I,
in The Sacred Books of the East, ed. F. Max Müller (Oxford :
Clarendon Press, 1892), 30 : 210.

^๓ Rg. II. 21.6.

indra śreṣṭhāni dravināni dhehi cittim daksasya
subhagatvamasme

paṣaṁ rayināmeriṣṭim tanūnām svādmānaṁ vācaḥ
sudinatvēm ahnām.

สังสการแบบเคิม นักปราชญ์เหล่านี้ให้ความคิดว่า ชีวิตของมนุษย์มีความไม่บริสุทธิ์
 ปะปนอยู่ เขาเชื่อว่าความไม่บริสุทธิ์นั้นเกิดขึ้นไ้ตั้งแต่ชีวิตเริ่มปฏิสนธิในครรภ์
 ของมารดา ดังนั้น จึงจำเป็นต้องปลดเปลื้องความไม่บริสุทธิ์ให้หมดไปด้วยการ
 ทำพิธีสังสการ ดังมีข้อความปรากฏในมนุสมฤติว่า "ความไม่บริสุทธิ์ที่สืบเนื่องมา
 จากบรรพบุรุษของทวีขทั้งหลาย จะถูกชำระล้างให้หมดไปด้วยการทำพิธีสังสการ
 ในระหว่างการตั้งครรภ์ การเกิด การโกนผม และการสวมค้ายศกัณฐิ"^๑

นอกจากพิธีสังสการจะช่วยทำให้เกิดความบริสุทธิ์แล้ว ชาวฮินดูยังถือว่า
 พิธีนี้จะช่วยให้บุคคลได้รับการยกย่องและมีฐานะทางสังคมสูงขึ้น เพราะบุคคลใดที่
 ผ่านการทำพิธีอุปนัยน์และพิธีวิวาห์ พร้อมกับมีการศึกษาพระเวทแล้ว บุคคลนั้นย่อม
 เกิดเป็นครั้งที่ ^{๒๓} สามารถประกอบพิธีบูชาบวงสรวงทุกชนิดที่เหมาะสมแก่ชาวอารยัน

ชาวฮินดูมีความเชื่ออีกประการหนึ่งว่า สวรรค์คือเป้าหมายอันสูงสุดของ
 ชีวิต และเครื่องมือสำคัญที่จะทำให้มนุษย์บรรลุเป้าหมายได้ก็คือ การประกอบพิธี
 สังสการ นักเขียนสมฤติคนหนึ่งชื่อสังฆะ กล่าวข้อความตอนหนึ่งไว้ในคังขลิตีว่า
 "บุคคลเมื่อชำระตนเองให้บริสุทธิ์ด้วยการทำสังสการ และหมั่นฝึกฝนความดี ๘ ประการ

^๑M.S. II. 27.

gārbhāirhomāirjātakarmacāudamāunjīnibandhanāih
 baijikam gārbhikam cāino dvijānāmapamṛjyate

^๒M.S. II. 169.

มนูพูดถึงการเกิด ๓ ครั้ง ของคนไว้คือ เกิดครั้งแรกจากครรภ์มารดา
 เกิดครั้งที่ ๒ เมื่อสวมค้ายศกัณฐิในพิธีอุปนัยน์ และเกิดครั้งที่ ๓ เมื่อได้ศึกษา
 พระเวท.

ของจิตแล้ว บุคคลนั้นย่อมไว้รับชื่อเสียง คุณความดีและสวรรค์ เขาย่อมไปสู่พรหมัน และบรรลุดังความเป็นพรหมตลอดไป"^๑

จะเห็นได้ว่าแนวความคิดของชาวฮินดูเน้นความสำคัญทางกาย ถือว่าร่างกายเป็นสิ่งที่มีความค่า ควรทำร่างกายให้บริสุทธิ์และศักดิ์สิทธิ์นี้มาเคารพเลื่อมใส ถวายพิธีสังสการ ในขณะที่เดียวกันนี้เองจิตใจของบุคคลก็ได้รับการอบรมกล่อมเกล่า ให้พัฒนาขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผน สังสการจึงเป็นเสมือนเข้าหลอมร่างกายและจิตใจของชาวฮินดูไปพร้อม ๆ กัน สังสการไม่เพียงแต่จะทำให้เกิดความบริสุทธิ์ และบรรลุดังเป้าหมายอันสูงสุดเท่านั้น แต่ยังช่วยให้บุคคลได้รับการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองไปพร้อม ๆ กันด้วย เพราะในขณะที่ทำพิธีสังสการนั้นเขาจะได้รับการอบรมสั่งสอนให้รู้จักคุณธรรม การอยู่รวมในสังคม ตลอดจนหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง ดังนั้น พิธีสังสการจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของชาวฮินดูให้เจริญอย่างมีระเบียบแบบแผน ทัศนคติความเชื่อถือและการปฏิบัติดังกล่าวนี้ สืบทอดมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมทั้งองงามและยิ่งใหญ่ของชาวฮินดู

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ V.M.S. Vol. 1, p. 142. อ้างถึงใน Pandey, Hindu Saṃskāras, p. 50.

saṃskāraih saṃskṛtaḥ pūrveiruttarairanusāṃskṛtaḥ
nityamaṣṭagaṇairiyukto brāhmaṇo brāhmalaukikah
brāhma padamevāpnoti yasmānacyavate punah

ขอบเขตและจำนวนของสังสการ

สังสการแบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือ พรหมสังสการ และไทวสังสการ
สังสการที่กล่าวถึงในสมฤติเรียกว่า พรหมสังสการ บุคคลที่ทำพิธีดังกล่าวนี้จะ
เข้าถึงความเป็นปราชญ์ ส่วนสังสการที่มีการ เช่น สรรวงบุชาแก่เทพเจ้า เช่น
มีการถวายอาหารหรือน้ำโสมเหล่านี้เรียกว่า ไทวสังสการ^๑

นักปราชญ์และนักกฎหมายชาวอินเดียนั้นมีความเห็นแตกต่างกันบ้างเกี่ยวกับ
จำนวนสังสการ เช่น ที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคหยสูตรต่าง ๆ จะมีอยู่ระหว่าง ๑๒ - ๑๘
พิธี เคาตมธรรมสูตร (เคาตมธรรมสูตร) ระบุว่าทั้งหมดถึง ๔๐ พิธี แต่คัมภีร์
สมฤติ ที่รู้จักแพร่หลาย เช่น มนุสมฤติ ถือว่ามีเพียง ๑๓ พิธีเท่านั้น

ปารัสกรฤคหยสูตร กล่าวถึงพิธีสังสการ ๑๓ พิธี ขึ้นต้นพิธีวิวาหะ
(พิธีแต่งงาน) และจบลงด้วยพิธีอันคเษะฎิ (พิธีเผาศพ)^๒ ดังนี้

๑. วิวาหะ พิธีแต่งงาน
๒. ครรภาชาน พิธีตั้งครรภ์
๓. ปุงสวนะ พิธีกระทำเพื่อให้ทารกในครรภ์เป็นเพศชาย
๔. สิมันโตมนยนะ พิธีสวดมนต์มารดาในระยะตั้งครรภ์

^๑Pandurang Vaman Kane, History of Dharmāśāstra,
part I, 2d ed. (Poona : Bhandarkar Oriental Research
Institute, 1974), 2 : 193.

^๒Pār. Gr. I. 9.1. - III. 10.55.

^๓Hermann Oldenberg, tr. The Grhya - Sūtra, part I,
in The Sacred Books of the East, 29 : 286 - 359.

๕. ชาตกรรม พิธีเถิก
 ๖. นามกรรม พิธีตั้งชื่อ
 ๗. นิษกรรม พิธีนำเด็กออกนอกบ้านครั้งแรก
 ๘. อันนปราศนะ พิธีป้อนอาหารแข็ง
 ๙. จูฬกรรม พิธีไว้อาลัย
 ๑๐. อุบยัญญ พิธีสวมกายนกหัสติเหี้ย
 ๑๑. เกศานตะ พิธีตัดผม โกนหนวด
 ๑๒. สมารวรณะ พิธีกลับจากการศึกษา
 ๑๓. อันตเยษฏี พิธีงานศพ

เศาตมกรรมสูตร กล่าวถึงพิธีสังสการ ๔๐ พิธี โดยขึ้นต้นด้วยพิธีกรรมภาชาน (พิธีตั้งกรรม) และสิ้นสุดด้วยพิธีทั้ง ๗ ในการถวายน้ำโสม^๑ ดังนี้

๑. กรรมภาชาน
 ๒. ปุงสวานะ
 ๓. สิมันโตนนยนะ
 ๔. ชาตกรรม
 ๕. นามกรรม
 ๖. อันนปราศนะ

^๑ G.D.S. VIII. 14 - 24.

A Barth, The Religion of India, tr. Rev. J. Wood, 4th ed. (London : Kegan Paul, Trench, Trübner & Co. Ltd., 1906), pp. 55 - 56 note 3.

๗. เจาคะ
๘. อุปนิยน์
- ๙-๑๒. พิธีปฏิบัติเพื่อศึกษาพระเวท ๔ ประการ คือ
- มหานามนีวรรค
  - มหาวรรค
  - อุปนิยน์ทวารค
  - โศทนาน
๑๓. สनาน
๑๔. วิวาหะ
- ๑๕-๑๘. ปัญจมหายัญญะ พิธีประจำวัน ๕ พิธี ไก่แก่
- สัจเวยอุทิสแถเทพเจ้าต่าง ๆ
  - สัจเวยอุทิสยภิมิตถุ
  - สัจเวยอุทิสแถสรพสัควังปวง
  - สัจเวยอุทิสแถมนุชย
  - ฤษิส เป็นพิธีทำบุญแสดงความโอบอ้อมอารี และมีการสวดพระเวทด้วย
- ๒๐-๒๖. ปากยัญญะ เป็นการถวายอาหารที่ประกอบขึ้นเพื่อบูชาบวงสรวงเกี่ยวกับบ้าน ๗ พิธี ไก่แก่
- ฉะภูกะกา ทำในวันที่ ๘ ของแต่ละเดือนในฤดูหนาว คือ ในเดือน ๑๒ และเดือน ๓ ตามปฏิทินจันทรคติของไทย
  - ปารวณะ ทำในวันข้างขึ้นและวันเพ็ญเต็มดวง
  - ศรพทห์ เป็นพิธีเกี่ยวกับการบวงสรวงให้แก่บรรพบุรุษ
  - ศรพวณิ ทำในวันเพ็ญ เดือนเก้า
  - อากรหายณะ ทำในวันเพ็ญ เดือนอ้าย
  - โจธวาริ ทำในวันเพ็ญ เดือนห้า

— อัศวายุธี ทำในวันเพ็ญ เดือนสิบเอ็ด

๒๗-๓๓. หวิรัยัญชะ หรืออษิทธิ คือ การเข่นสรวงสังเวทแด่เทพเจ้าด้วยเนยใส
ผลไม้ เป็นต้น มีพิธีสังเวท ๗ พิธี คือ

- อัศนยาเชย เป็นการตั้งเตาไฟอันศักดิ์สิทธิ์
- อัศนีโศทร การสังเวทประจำวันในกองไฟอันศักดิ์สิทธิ์
- ทรรศปุรณมาศ ทำในวันเพ็ญ และวันข้างขึ้น
- อาครยณะ การถวายผลไม้รุ่นแรกที่ได้จากการเก็บเกี่ยว
- จาตุรมาสยะ ทำเมื่อเริ่มตนฤกษ์ตั้งสี่
- นิรุชปะกฤษณะ การบูชาปศุสัตว์
- เสาศรามาณี เป็นพิธีทำหลังจากได้ทำพิธีโสมยัญชะบางชนิด

๓๔-๔๐. โสมยัญชะ การถวายน้ำโสม ๗ พิธี คือ

- อัศนินิโฏมะ
- อัศยคณินิโฏมะ
- อุกถยะ
- โฆทศิน
- วาชเปยะ
- อภิราตระ
- อายโตรยามะ

คัมภีร์มनुสมฤติ กล่าวถึงพิธีสังสการมี ๑๓ พิธี ดังนี้^๑

๑. કરવણાચાન
๒. ખુંડવાને

^๑ M.S. II. 16.26 - 29, III. 1 - 4.

๓. สีมันโตนยณะ
๔. ชาติกรรม
๕. นามเชย
๖. นิษกรรม
๗. อันนปราศนะ
๘. จูทากรรม
๙. อุปนิยน์
๑๐. เกคานตะ
๑๑. สมารรตนะ
๑๒. วิวาหะ
๑๓. สมศาน (พีธีงานศพ)

หนังสือ The Cultural Heritage of India กล่าวว่า
 พิธีสังสการที่สำคัญมี ๑๖ พิธี^๑ และไ้รวบรวมพิธีสังสการที่กระทำในระยะต่าง ๆ
 ของชีวิตออกเป็นหมวดหมู่ ๔ ประเภท ดังนี้

๑. พิธีสังสการก่อนการเกิดมี ๓ พิธี คือ
 ครรภาชาน ปุ่่งสวณะ และ สีมันโตนยณะ
๒. พิธีสังสการในวัยเด็ก มี ๖ พิธี คือ
 ชาติกรรม นามกรรม นิษกรรม อันนปราศนะ จูทากรรม และ
 กรรณเวธ

---

^๑ The Cultural Heritage of India. (Calcutta :
 Ramkrishanan Mission Institute of Culture, 1958), 2 : 392.

๓. พิธีสังสการในวัยศึกษาเอาไว้เรียน มี ๕ พิธี คือ
วิทยารัมภะ อุปนิยน์ เวทารัมภะ เกศานทะ และ สมารรณะ
๔. พิธีสังสการในการแต่งงาน คือ วิวาหะ
๕. พิธีสังสการในงานศพ คือ อันตะเยชฎิ

จะเห็นได้ว่าจำนวนของพิธีสังสการนั้น ก็มีไว้แต่ละเลมิให้มีความสำคัญ
ต่างกัน แต่จำนวนของพิธีจะอยู่ในระหว่าง ๑๒ ถึง ๔๐ พิธี

มีกฎเกณฑ์กำหนดไว้ว่า เด็กชายในวรรณะทั้งสาม คือ วรรณะกษัตริย์
พราหมณ์ และไวศยะ จะต้องประกอบพิธีสังสการตั้งแต่พิธีชาตกรรม จนถึงพิธีจุทา-
กรรม ควบบทสวดจากพระเวท แต่ถาเป็นเด็กหญิงก็มีการประกอบพิธีเช่นกัน แต่
ไม่ต้องมีบทสวดจากพระเวท^๑ นอกจากพิธีแต่งงานของหญิงในวรรณะสูงทั้ง ๓
(วรรณะพราหมณ์ กษัตริย์ และไวศยะ) เท่านั้นที่ตองมีบทสวดจากพระเวทด้วย^๒

ถึงแม้ว่าพิธีสังสการจะเป็นพิธีกรรมสำหรับวรรณะชั้นสูง ๓ วรรณะ คือ
พราหมณ์ กษัตริย์ และไวศยะ ก็ตาม แต่ก็มีบางพิธีที่กำหนดให้วรรณะศูทรสามารถ
ทำได้ ส่วนจะมีพิธีใคบ้างนั้น นักปราชญ์แต่ละท่านระบุจำนวนไม่แน่นอน ตามทัศนะ
ของเวทพาสถ กล่าววว่า ศูทรสามารถเข้าทำพิธีสังสการได้ ๑๐ พิธี^๓ อปรารภะ

006457

^๑ M.S. II. 66.

Yāj. S. I. 13.

^๒ M.S. II. 67.

Yāj. S. I. 13.

^๓ P.V. Kane, History of Dharmasāstra. II. 1.198.

